

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію Новосад Крістіни Ярославівни
“Соціальні ризики міжнародної трудової міграції з України”,
представленої на здобуття наукового ступеня кандидата
соціологічних наук за спеціальністю
22.00.04 – спеціальні та галузеві соціології

Протягом останніх десятиліть проблема міграції, зокрема міжнародної трудової, набуває глобального і, відповідно, актуального значення. Якісні зміни міграційних процесів і ускладнення світової міграційної ситуації в цілому стали викликом, науковою відповіддю на який стає подальший розвиток методології та методики соціологічного дослідження міграції.

Параметри міжнародної трудової міграції є досить точним індикатором рівня економічного і соціального становища, політичної кризи. Зокрема, такі нещодавні події на теренах України, як анексія Криму, розгортання військових дій на Донбасі та на тлі цього загальне погіршення ситуації, зумовили нову хвилю активізації міграційних процесів, причому як всередині України (внутрішні переселенці, внутрішньо переміщені особи), так і відтік трудоактивного населення за її межі. Останнє не дивно, бо навколоїшні більш розвинуті по відношенню до України держави, де соціально-економічна та політична ситуація є стабільною та сприятливою, притягають трудові ресурси. Це природний процес, який неможливо зупинити у сучасному глобалізованому світі відкритих кордонів; але в той же час на національному рівні слід працювати над усуненням тих причин, які спонукають економічно активне населення до масштабної трудової міграції. Нині ж ситуація, що склалася з участю України в інтенсивному міжнародному обміні трудовими ресурсами, тягне за собою значні соціальні та демоекономічні проблеми та ризики для її майбутнього розвитку. Особливо невтішним виглядає той факт, що за останні роки Україна вийшла на одне з перших у Європі місць за темпами відтоку робочої сили.

Український ринок праці переживає трансформацію, адже історичні

промислові регіони України опинилися в умовах безробіття, і якщо для переважно аграрних регіонів Західної України питання міграції не нове, а історичне, то Центральна, Східна і Південна Україна в умовах переструктурування економіки, яке супроводжується деіндустріалізацією, не менш активно постачає робочу силу на зовнішні по відношенню до України ринки праці.

Повертаючись до проблем здійснення міграційної політики у сучасну добу, підкреслимо, що адміністративними заходами не можна прив'язати людей до певного місця проживання. Визначальними тут мають бути застосування економічних важелів, спрямованих на створення умов до реалізації власного трудового потенціалу та реалізації права на працю у межах власної країни та її регіонів.

Враховуючи вище означене, актуальність дисертаційного дослідження Новосад К. Я. виявляється очевидно. Насамперед вона полягає у концептуалізації соціальних ризиків міжнародної трудової міграції з України. Відтак, проблемна ситуація дослідження полягає у суперечності між інтенсифікацією процесів зовнішньої трудової міграції українців та браком соціологічного узагальнення й дослідницького інструментарію аспекті вивчення її соціальних ризиків.

У дисертаційній роботі достатньо чітко визначені мета і завдання дослідження, яким повною мірою відповідає структура роботи.

Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків. У вступі розкрито сутність та обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено ступінь її наукової розробленості, описано мету, завдання, теоретичні основи та методи дослідження. Викладено наукове і практичне значення результатів дослідження, представлено наукові положення, винесені на захист.

Так, у першому розділі «Теоретико-методологічні основи дослідження міжнародної трудової міграції» розмежовано предметні поля низки дисциплін, які вивчають зовнішню міграцію та виділено особливості її

соціологічного вивчення. З'ясовано, що основою для міждисциплінарної інтеграції може бути конструювання системного уявлення про чинники міграційної поведінки. Забезпеченням єдності підходу різних дисциплін до об'єкту дослідження сприяє розробка наскрізних понять і категорій теорії міграції. Аналіз дискурсу, що сформувався у дискусії поміж прихильниками різних дисциплінарних підходів, доводить, що наскрізними для побудови інтегративної соціологічної теорії міграції можуть виступати такі поняття як «чинники відштовхування та притягування», «міграційні настрої», «вибір», «кризик», «втрати та переваги міграції», «міжкультурна взаємодія», «адаптація» та ін. Вибір є вирішальною ланкою у структурі міграційного, спробою повернення втраченого «просторово-економічного балансу», яку мігранти змушені робити, незважаючи на рівень власної компетентності та ризики. Евристичне значення має й виокремлення готовності до міграції як окремої стадії міграційного процесу, яка позначається терміном «потенційна міграція» і фіксує факт здійсненого, але не реалізованого вибору.

У другому розділі «Міграційні ризики в умовах міжкультурної комунікації» з'ясовано, що вирішальне значення для розуміння міграційних ризиків в умовах становлення постіндустріального суспільства, мають нові інтелектуальні технології, які суттєво змінюють показники соціальної мобільності, порядок прийняття рішення про її здійснення, а також прогнозування наслідків ризиків тощо. Одним із викликів постає радикальна зміна темпоральних структур, індикатором якої виступають ризики. Найважливішим елементом механізму маркування нової темпоральності є розрізnenня ризиків і небезпек, причому в умовах неминучості постіндустріальної невизначеності формується реальна потреба розрізnenня ризику і небезпеки на науково-теоретичному рівні, що й було здійснено автором даного дисертаційного дослідження.

У третьому розділі «Соціальні аспекти міграційних ризиків в контексті трудової діяльності українців за кордоном» подано результати авторського (у складі творчого колективу соціологів із країн Центрально-Східної Європи

(Латвії, Литви, Польщі, Словаччини, України) емпіричного дослідження міграційних ризиків та міжкультурної компетентності як досвідчених, так і потенційних трудових мігрантів. Метою даного емпіричного дослідження стало з'ясування відмінності позиції досвідчених і потенційних трудових мігрантів із Україні щодо уявних перешкод в межах пізнавальних, поведінкових і емоційних складових їхньої соціокультурної компетентності.

Дисертанткою наголошено, що аналіз соціально-демографічного портрету трудових мігрантів з України не підтверджує уявлення про них як виключно про «місіонерів ринкових ідеї» або «носіїв підприємницької свідомості». Показник готовності трудових мігрантів із України до ризиків, який є важливим для оцінки їхньої конкурентоспроможності на ринку праці, є надзвичайно низьким. Порівняльний аналіз організаційної культури українців з організаційними культурами країн перебування трудових мігрантів, здійснений із використанням ключових індексів порівняльних досліджень організаційних культур Г. Хофстеде, показав, що межею між ними є як раз ставлення до невизначеності та ризиків. Максимально високі значення індикатора уникнення невизначеності та повільний зворотній зв'язок із замовником (працедавцем) означає належність переважної більшості трудових мігрантів з України до адміністративного типу організаційної культури, традиційного для нашої країни. Відтак, прагнення уникнення невизначеності та ризиків є результатом протиставлення демонстрації власної професійної компетентності консервативному прагненню до більшої поваги до власного вже існуючого соціального статусу.

Загалом, слід відзначити як беззаперечний позитив те, що у дисертаційній роботі Новосад К. Я. вперше запропоноване нове бачення соціокультурних ризиків трудових мігрантів, які не ототожнюються із нормативно-правовою закріпліністю соціально-значимих обставин, а відображають інформаційну природу нових соціальних ризиків, які набувають актуальності в умовах переходу до постіндустріального

суспільства; доведено, що високий коефіцієнт уникнення невизначеності та запобігання ризиків трудовими мігрантами з України підвищує їхню уразливість, відкидає їх на другорядні ролі на виробництві та змушує приймати невигідні умови праці з боку посередників та роботодавців приймаючої країни; прогнозовано ймовірність зростання ризиків втрати «мотивованих здібностей» на підставі дисбалансу між когнітивними, емоційними та вольовими складовими міжкультурної компетентності трудових мігрантів із України та підсилення їх відчуття меншовартості.

Водночас, дане дисертаційне дослідження не позбавлене деяких недоліків.

По-перше, більше уваги слід було звернути на операціоналізацію поняття «соціальні ризики» та, відповідно, на їх класифікацію. Тому й недостатньо висвітлено ризики трудової міграції у соціально-економічній та соціально-політичній сферах: увагу здебільшого сконцентровано на соціокультурних аспектах.

По-друге, бракує аналізу статистичних даних тих трудових мігрантів, які виїхали за межі України.

По-третє, у другому розділу доцільно було б здійснити факторний аналіз ризиків, які б могли посилювати або послаблювати ті чи інші наслідки міжнародної трудової міграції.

По-четверте, недостатньо обґрунтованим виглядає відбір респондентів проведеного автором телефонного опитування, оскільки незрозуміло, чи всі вони є власне трудовими мігрантами, а не тими, хто переїхав до відповідних країн з інших обставин (сімейних, особистісних, політичних та ін.).

В той же час відмічені недоліки не впливають суттєвим чином на загальну позитивну оцінку даної дисертаційної роботи.

Отже, дисертаційна робота є завершеною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати і які в своїй сукупності вирішують поставлену перед дослідженням наукову задачу. Зазначимо, що дисертаційне дослідження Новосад К. Я. належить до тих небагатьох

ґрунтовних соціологічних робіт, виконаних на кордоні галузі соціології міграції та економічної соціології.

Отримані в роботі результати важливі для подальшого розвитку того напряму соціології, який вивчає вплив трудоміграційних трендів на соціальні структури й соціальні відносини у суспільстві. Висновки, отримані у дисертаційній роботі, та розроблені на їх основі рекомендації мають і практичне значення, зокрема, вони були використані при плануванні економічного розвитку регіонів, зокрема працівниками Департаменту соціального захисту населення Закарпатської обласної державної адміністрації, розробки державних та громадських проектів і програм, спрямованих на подолання негативних наслідків зовнішньої трудової міграції та посилення міжкультурної комунікативної компетентності трудових мігрантів, а також в практиці діяльності закладів освіти.

Зміст автореферату дисертації відповідає змісту дисертаційної роботи. Основний зміст дисертаційної роботи повною мірою викладено в опублікованих працях здобувача: результати даного дисертаційного дослідження доповідалися й обговорювалися її авторкою на ряді міжнародних, всеукраїнських науково-практичних конференціях, а також відображені у 8 наукових публікаціях (5 у наукових виданнях України, затверджених МОН України як фахові з соціології, та 1 у закордонному спеціалізованому видання із соціології).

Загалом, наведені вище аргументи дають підстави вважати, що дисертаційна робота Новосад К. Я. на тему «Соціальні ризики міжнародної трудової міграції з України» вирішує заявлене наукове завдання, містить нові обґрунтовані наукові результати, а також має прикладні рекомендації, що в сукупності є суттєвими для розвитку соціологічного знання. Дисертаційне дослідження Новосад К. Я. відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів» затверженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами) до кандидатських дисертацій.

Зазначене дає підставу зробити висновок, що Новосад Крістіна Ярославівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата соціологічних наук за спеціальністю 22.00.04 – спеціальні та галузеві соціології.

Кандидат соціологічних наук, вчений секретар
Чорноморського національного університету
імені Петра Могили

В. О. Чорна

Підпис Чорної В. О. засвідчує
Перший проректор
Чорноморського національного університету
імені Петра Могили,
кандидат економічних наук

Н. М. Іщенко

